

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЯК ПРІОРИТЕТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

В.П. Якобчук, к.е.н., професор

Yakobchuk57@mail.ru

Н.С. Пугачова, аспірант

Житомирський національний агроекологічний університет

Наразі поняття «сталий розвиток» трактується як соціально-економічна й екологічна еволюція суспільства, яка здатна задовольнити потреби сучасного покоління людей, не наражаючи на ризик залишити майбутнє покоління без спроможності задовольняти свої потреби. В Україні розроблено проект Концепції сталого розвитку, де визначені цілі, завдання, принципи та механізм переходу країни до якісно нової екологічної динаміки. В цьому документі вчені і практики єдині в тому, що перехід до сталого розвитку держави можливий лише при забезпеченні збалансованого зростання усіх її регіонів, що є основою формування ефективної просторової структури економіки країни при узгодженні, як галузевих так територіальних інтересів.

Оцінка можливості впливу кожного регіону, як на сталість власної економіки так і країни в цілому набуває сьогодні особливого, першочергового значення. У зв'язку з цим, виникає необхідність удосконалення методики розрахунку ступеня впливу на сталість розвитку економіки системи кількісних показників — індикаторів, які змінюються по мірі зрушень у соціально-економічному та екологічному стані суспільства, пріоритетах його розвитку. Вони повинні допомагати державним регіональним органам влади приймати управлінські рішення, що максимально впливатимуть на процеси суспільного виробництва (макропропорції, галузеві структури виробництва, ціни тощо) з метою забезпечення сталого економічного розвитку. Сучасний світовий досвід доводить, що більш високих темпів економічного зростання та покращення стану навколишнього середовища можна досягти лише реалізувавши реформи, які передбачають створення стимулів для ефективного використання ресурсів та енергії, забезпечення відкритості економіки, що дозволить імпортувати екологічно чисті технології, розвивати науково-технічний прогрес.

Розвиток аграрного сектору апіорі перебуває у нерозривному зв'язку з екологічною проблематикою. Так, тривалий час у вітчизняному сільськогосподарському виробництві пріоритетними цілями розвитку були інтенсифікація виробництва, зростання

врожайності, збільшення масштабу виробництва, максимізація прибутків. Відповідне споживацьке ставлення до природних ресурсів, що проявлялось в активному використанні потужної агротехніки і широкій хімізації виробництва, призвело до того, що в сучасних умовах завдання накопичення високих врожаїв вступило в серйозне протиріччя з можливостями підтримки екологічної рівноваги в навколишньому середовищі. Статистика доводить, що сільське господарство України – найбільш природомістка галузь, яка використовує 41,6 млн. га сільськогосподарських угідь (68,9% території України), у тому числі 32,5 млн. га ріллі (53,8%), 7,9 млн. га сіножатей і пасовищ (13,1%), 0,9 млн. га багаторічних насаджень (1,5%) [1, с. 4].

У аграрному виробництві України існує низка проблем екологічного характеру, до яких слід віднести втрату ґрунтами природної родючості, їх деградацію, виснаження, поширення вітрової та водної ерозії, забруднення довкілля засобами хімізації, радіонуклідами, важкими металами, відходами тваринництва тощо. Поступово погіршується якісний стан сільськогосподарських земель. У районах зрошення, через порушення технологічних умов проведення водної меліорації має місце підтоплення і засолення ґрунтів, спостерігається їх деградація. Нині майже 15% загальної площі зрошуваних земель піддані ерозії, 1,5% – перезволожені, понад 4% – солонцюваті та засолені. Існує загроза вторинного засолення земель внаслідок мінералізації ґрунтових вод. У поліських районах, де у попередні десятиліття було проведено осушення перезволожених земель, протягом останніх років відбувається неконтрольоване зниження рівня ґрунтових вод, зменшення потужності гумусного горизонту. Зниження вмісту гумусу практично спостерігається на усіх сільськогосподарських угіддях [2, с.24].

З іншого боку, рух у бік екологізації сьогодні – світовий тренд. 22 червня 2012 в Ріо-де-Жанейро відбулася конференція ООН зі сталого розвитку «Ріо+20», присвячена «зеленій економіці». Останнім часом все частіше вживаються такі поняття як екологічний маркетинг, екологічний менеджмент, екологічний контролінг, екологічні товари, екологічне страхування. Провідні світові компанії основами свого довгострокового сталого розвитку вважають не тільки економічні та соціальні аспекти, а й екологічні, які є не менш важливими, ніж перші два. Учасники вищеназваної конференції спробували визначити напрями вектору глобального соціально-економічного розвитку з цільовими обмеженнями як екологічного так і природно-ресурсного потенціалу, які все більш починають бути прив'язаними не до питань

безумовної необхідності охорони навколишнього середовища, а до питань більш раціонального використання останніх для усунення «перекосів» у розвитку окремих країн, регіонів, галузей, в тому числі з точки зору забезпечення населення доступом до продовольчих і водних ресурсів, викорінення злиднів і соціальної нерівності і тощо.

Вважаємо, що пріоритетами розвитку аграрного виробництва в Україні повинна стати екологізація в контексті сталого розвитку та подолання бідності сільського населення, а також інституціоналізація даного процесу. Таке твердження ґрунтується на тому, що екологізація агроекономіки в контексті сталого розвитку та подолання бідності сільського населення забезпечує цілісний, справедливий і далекоглядний підхід до прийняття рішень на всіх рівнях функціонування аграрного сектору. Вона сприяє не тільки досягненню високих економічних показників в агровиробництві, але й впливає на рівність як в межах одного покоління, так і між поколіннями, виступає фактором інтеграції соціальних, економічних та екологічних цілей і завдань під час прийняття рішень як в державному, так і в приватному секторі. На паш погляд, у концепції зеленої економіки основна увага повинна приділятися взаємозв'язку між навколишнім середовищем та економікою. Це перегукується з Конференцією «Ріо+20», Конференцією Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища і розвитку.

В Україні на сьогоднішній день в законодавчому плані лише Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» містить деякі норми щодо екологізації виробництва. Зокрема, у статті 3 зазначено, що до основних принципів охорони навколишнього природного середовища належить «екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій» [3]. Також деякі спроби законодавчого закріпити процес екологізації аграрного виробництва зроблено у проєкті Закону України «Про сільське господарство», у якому зазначено, що «*екологізація сільського господарства* – система загальнодержавних, галузевих і регіональних заходів, спрямованих на впровадження в практику сільськогосподарського виробництва якісно нових, екологічно безпечних видів техніки, технологій та організації матеріального виробництва, способів і методів функціонування аграрних та агропромислових комплексів з метою раціонального використання природних ресурсів, їх збереження, відтворення та підтримання динамічної екологічної рівноваги в навколишньому середовищі» [4].

В процесі дослідження ми прийшли до висновку, що як негативний вплив господарської та іншої діяльності на навколишнє середовище, так і екологічний збиток, нанесений і накопичений в результаті минулої господарської діяльності призвів до того, що якість навколишнього середовища є незадовільною на більшій частині території України. У силу цього визначились нові пріоритети країни в управлінні підвищенням рівня екологічної безпеки та збереження природних систем. Для досягнення мети Державної програми Кабінет Міністрів України 17 жовтня 2007 р. ухвалив Концепцію стратегії національної екологічної політики України на період до 2020 року. Ця Концепція спрямована на екологізацію економіки, поліпшення екологічної ситуації, раціональне використання та відтворення природних ресурсів, гарантує екологічну безпеку, послідовне зниження екологічних ризиків для здоров'я людини, введення системи екологічного маркування товарів і продуктів харчування, підвищення якості питної води відповідно до європейських стандартів, підвищення якості повітря, запобігання змінам клімату шляхом технічного переоснащення виробничого комплексу та введення енергоефективних і ресурсоощадних технологій тощо. Але, зважаючи на політичну нестабільність в державі, цей документ був затверджений лише 21 грудня 2010 року [5], що суттєво уповільнило процеси екологізації агровиробництва.

Нинішню екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку й відтворення природно-ресурсного комплексу України. Відбувалися структурні деформації народного господарства, за яких перевага надавалася розвитку в Україні сировинно-видобувних, найбільш екологічно небезпечних галузей промисловості. Аграрному сектору економіки України була притаманна висока питома вага ресурсномістких та енергоємних технологій, впровадження та нарощування яких здійснювалося найбільш «дешевим» способом – без будівництва відповідних очисних споруд. Це було можливим за відсутності ефективно діючих правових, адміністративних та економічних механізмів природокористування та без урахування вимог охорони довкілля.

Ці та інші чинники, зокрема, низький рівень екологічної свідомості суспільства, призвели до значної деградації довкілля України, надмірного забруднення поверхневих і підземних вод, повітря і земель, нагромадження у дуже великих кількостях шкідливих, у тому числі високотоксичних, відходів агровиробництва.

Такі процеси тривали десятиріччями і призвели до різкого погіршення стану здоров'я людей, зменшення народжуваності та збільшення смертності, а це загрожує вимиранням і біологічно-генетичною деградацією народу України.

В ряді регіонів України агровиробництво стає взагалі не можливим, так як навколишнє природне середовище є джерелом підвищеної екологічної небезпеки, у результаті дії стихійних сил природи або техногенні руйнівної дії стає екологічно небезпечним об'єктом, який повинен бути «ізолюваний» від людини і суспільства, інших природних систем і комплексів шляхом встановлення спеціального правового режиму, який має обмежувати або забороняти проживання на певній території населення, здійснення там виробничої діяльності. Крім того, необхідне прийняття заходів, спрямованих на ліквідацію джерел небезпеки.

Таким чином, економічна та екологічна сфера стали заручниками політиків. Нерозумне господарювання, велика оранка ґрунту, забруднення водних ресурсів, накопичення величезної кількості відходів, забруднення атмосферного повітря в населених пунктах, проживання в яких пов'язане з ризиком для здоров'я людини, – всі ці фактори призвели до погіршення здоров'я і зменшення народжуваності населення. Вважаємо, що екологізація агроекономіки у свідомості суспільства не є абсолютно новою проблемою і практична реалізація екологічності тісно пов'язана з державним регулюванням процесів природокористування та організації агровиробництва.

Новим у даній проблемі є еквівалентність обміну між державою, природою та людиною, яка базується на законодавчих, організаційно-технічних рішеннях. Ця проблема на сучасному етапі є дуже актуальною, вона загострювалась протягом двох століть і нині набула свого критичного значення. Тому існує, на нашу думку, об'єктивна необхідність розробки економічного механізму втручання держави в природно-екологічну сферу та агровиробництво з метою досягнення збалансованого стану довкілля, створення основ глобального еколого-економічного партнерства між суб'єктами підприємництва, між іноземними партнерами, на рівні планетарного співробітництва заради виживання і подальшого розвитку України, а також всієї цивілізації.

Література

1. Державний земельний кадастр України (станом на 1 січня 2013 року) / Державний комітет із земельних ресурсів України. – К., 2013. – 136 с.

2. Ходаківська О.В. Екологізація сільськогосподарських земель: сучасний вимір та перспективи розвитку / О.В.Ходаківська // Економіка АПК. – 2011. – №10. – С.23-30.
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – с. 546.
4. Бігдан О.В. Теоретико–методологічні основи економічного механізму екологізації аграрного виробництва / О.В. Бігдан, О.В.Ходаківська //Наука в жизни современного человека : монография. – О., 2013. – С. 245-258.
5. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 26, ст. 218.